

Bloody Sunday

Paul Greengrass *Bloody Sunday* om konflikten på Nordirland är en viktig film inte bara som ett dokument över en pyrande oroshård i Europas mitt utan även för sin förmåga att åskådliggöra våldets mekanismer i svåra krissituationer. På så sätt blir filmen även översättningsbar visavi andra konflikthårdar runt om i världen.

Rekommenderad från gymnasiet

EN FILMHANDLEDNING AV
ANDREAS HOFFSTEN

Handling

Under förtexterna följer vi parallellt två presskonferenser, en där den brittiske generalmajoren Robert Ford tydliggör sina intentioner; att stoppa den planerade demonstrationen av The Civil Rights Movement dagen därpå för att statuera exempel och som de själva säger "återställa lag och ordning". Han påpekar att regeringen förbjudit demonstrationer och att marschen därför är olaglig. Ansvaret för allt eventuellt våld vilar helt på arrangörernas skuldror, slår generalmajor Ford fast. Vid hans sida sitter operationschefen MacLellan.

På den andra presskonferensen förklarar Ivan Cooper, socialdemokratisk protestantisk parlamentsledamot för Nordirland, varför marschen måste genomföras: Det måste ske en förändring för katolikerna i det protestantdominerade Nordirland. "Engelsmännen har lovat oss reformer – men inget händer utom nya utgångsförbud." Vi genomför en fredlig demonstration som vår demokratiska rättighet, säger Cooper och tillägger att hjärtefrågan rör engelsmännens nya metod att internera misstänkta i preventivt syfte utan rättegång.

Platsen är den nordirländska staden Londonderry, 30 januari, 1972. Kvällen innan möter vi Gerry Donaghy och hans flickvän, två älskande, hon protestant, han katolik och där hon uttrycker oro inför morgondagens marsch, den som kommer att gå till historien som den Blodiga söndagen.

Morgonen därpå följer vi förberedelserna inför den kommande marschen. Hos ledningen för demonstrationen märks en viss oro; vad skall den brittiska militären göra? Cooper säger till sina föräldrar medan han klär sig söndagsfin; "Det är bara en söndagseftermiddags promenad, det är inget att oroa sig för". Sedan går han ut bland sina väljare i stadsdelen Bogside och delar ut flygblad om dagens demonstration, alltid med ett uppmuntrande ord samt att det skall bli "a peaceful march". Men han söker även försäkra sig om att IRA folket – som står för en mer militant lösning av konflikten på Nordirland – inte skall provocera. En kille från IRA svarar bitskt; "Du får lön varje vecka som parlamentsledamot. Marschen löser inga problem." I det militära lägret – ett fallskärmsjäger regemente – studeras kartor och diskuteras strategier. Demonstranterna kallas genomgående för "huliganer". Blir det skottlossning skall elden besvaras, vi måste lära dessa människor en läxa, säger generalmajor Ford. Vi ser tydliga spänningar och sprickor inom militären mellan de som företräder en mjukare linje och de som argumenterar för mer hårdföra metoder.

Runt de olika lägren samlas journalister med frågor kring det spända läget. Cooper svarar: "Den engelska armén har slagit en ring runt hela Derry, det visar deras oro för kraften i vår rörelse." Hos britterna avdelas en särskild man att hantera pressen. "Winning the propaganda in media is vital", säger generalmajor Ford. Både irländsk och brittisk press är på plats.

Så börjar marschen. Deltagarna sjunger Pete Seegers *We Shall Overcome*. Många bär plakat med namn på internerade söner och fäder. Ovan dem cirklar helikoptrar och på ljudbandet hör vi

militärens nervösa röster över kommunikationsradion. Allt går lugnt och värdigt till. Men vid ett gathörn svänger – tvärtemot överenskommelsen – några demonstranter, framförallt ungdomar, av till höger upp mot de engelska posteringarna medan Cooper i megafonen manar folk att följa honom bort från engelsmännen; it's a peaceful march!

Från ett lastbilsflak talar Bernadette Devlin och Ivan Cooper om demokrati och rättigheter för den katolska minoriteten, om våld och ickevåld och om vikten av att ungdomen ges en framtid och något att tro på, så de inte behöver kasta sten. Samtidigt ropar ungdomarna go home! och kastar sina stenar mot soldaterna. Nervositeten hos militären ökar. Några befäl ute på fältet vill slå till men får nej från ledningscentralen. Men MacLellan auktoriserar gummikulor, vattenkanoner och att tårgas sätts in. Stenkastandet ökar och runt omkring springer nu Cooper förtvivlat och manar till lugn och besinning.

Så går militären till attack i full stridsmundering och försedda med höghastighetskarbiner – i ett snabbt klipp ser vi ledningschefen fråga: "On who's authority? Den lokala polischefen Lagan, som är på plats i ledningscentralen, säger: Attackera inte, gå inte våldets väg! Men han negligeras fullständigt. Gummikulor byts mot skarp ammunition. Vi ser också IRA folk med enkla pistoler. Soldaterna vrålar av upphetsning, skotten börjar eka. Våldet löper sin egen väg, all kontroll är som bortblåst. Vi ser civila träffas, en man med armbindel och vit flagga i handen skjuts kallblodigt ner, en scen gör intryck av regelrätt avrättning. Militären använder begrepp som "säkra området", och vi förstår att man på ledningscentralen har en helt felaktig bild av vad som i själva verket pågår på fältet.

Så slutar skjutandet, tystnaden faller över området endast avbrutet av skrik, jämmer och så småningom ambulanssirener. Mitt i allt går Cooper omkring, hans ansikte har stelnat i chock och förtvivlan. Soldaterna talar oroligt om vad som hänt, en säger: "Jag såg dig skjuta mot civila." Han får svaret: "De var terrorister, jag såg vapen." Ledningen kräver omedelbar reträtt när de börjar inse vad som hänt. Vi måste hitta ett vapen bland demonstranterna säger en officer nervöst. I en följande scen ser vi hur den döende Donaghy stoppas i en vägspärr och hur militären placerar spikbomber i hans ficka.

På sjukhuset råder kaos. Och snart står allt klart. Tjugosju människor sköts ned, tretton döda (en fjortonde dog senare av sina skador). Scenerna från sjukhuset korsklippas dels med bilder av hur ungdomar tar värvning hos IRA och hur militären desperat söker sopa igen spåren efter vad som hände. Unga soldater intervjuas på kasernen om hur allt gick till, alla ger den officiella versionen om att vi sköt när vi blev beskjutna. Generalmajor

Ford säger: "Londonderry är åtminstone lugnt ikväll, det här är ett steg i rätt riktning. Soldaterna har visat stor återhållsamhet och professionalism."

Filmen avslutas som den började med en presskonferens. En djupt skakad Ivan Cooper säger: "Det här är vårt Sharpeville, vårt Amritsar, en sanningens och skammens stund ... Och till den brittiska regeringen vill jag säga: Ni har krossat Medborgarrättsrörelsen. Ni har gett IRA deras största seger. Ni kommer att skörda en stormvind."

Lågmält läses sedan namn och ålder på de döda upp. Vi får också veta att de officerare som ledde operationen senare dekorades av drottningen samt att den utredning som tillsattes kom fram till att inget fel begåtts från den brittiska arméns sida. Bernadette Devlin ges sista ordet när hon säger att kampen kommer att gå vidare.

Under eftertexterna ligger rockbandet U2 på ljudbandet med sin hitlåt *Sunday, Bloody Sunday*.

Filmspråket

Var regissören Paul Greengrass har sina sympatier råder det inte någon tvekan om. Filmen är en partsinlaga för Medborgarrättsrörelsen och mot den brittiska närvaron på Nordirland. Filmen är gjord i den tradition som kallas Cinema Verité, det vill säga i en dokumentär stil som för tankarna till nyhetsinslag på tv. Den handhållna kameran som springer med demonstranterna och som står och lyssnar och iakttar hos de brittiska soldaterna och som även låter till synes ovidkommande personer skymta förbi i bild – bidrar till den starka närvarokänslan. Att Paul Greengrass studerat Gillo Pontecorvos *Slaget om Alger* (1966) – en berömd film i genren – är en klok gissning. Därtill använder han sig av nedtoningar som går över i svart för att stärka känslan av att allt är filmat där och då, inget är bortklippt och att vi är mitt uppe skeendet. Notera också ljudbilden. Vi hör bara direktljud, där finns ingen efterpålagd dialog som annars är vanlig i spelfilm, möjligen (och troligen) bara olika effektljud såsom ambulanssirener, gevärsskott etc.

Kanske blir Greengrass metod som mest raffinerad i skildringen av generalmajor Ford, som likt en ond genius sprider hat och revanschlusta kring sig elegant kamouflerad bakom en sober yta och ett välartikulerat språk. Men det är förstås ett subjektivt för att inte säga infamt porträtt.

- Vad kan man säga om Paul Greengrass metod att använda filmen som en partsinlaga? Är inte alla filmer i någon mening en partsinlaga, även de som tycker att allt är frid och fröjd? Tycker eleverna att påståendet att det är konstens skyldighet att subjektivt blottlägga eventuella missförhållanden och på så sätt skapa debatt, är riktigt? Var går gränserna?

En konflikt med förhinder

Filmen bygger på verkliga händelser den mulna januaridag 1972 då cirka 15 000 människor, mestadels katoliker, tågade för att uppmärksamma regeringen i London på sina medborgerliga rättigheter. Men konflikten på Nordirland har en lång historia som går bak till 1600-talet och den engelska koloniseringen av Irland då engelsmän och skottar flyttade in och bosatte sig i huvudsak i det nordöstra hörnet av ön. Reformationen låg som ett stort hinder mellan gaelisktalande katoliker och engelsktalande protestantiska nybyggare. Protestanterna trängde undan katolikerna till sämre jordar och stiftade lager som uteslöt dem från infly-

tande i politiken, från parlamentet, armén och rättsväsendet. De hade inte rösträtt, de fick inte starta skolor eller inneha offentliga anställningar. Dessa lagar gällde fram till 1790. 1800-talet präglades av ideliga uppror, både till följd av missväxt och potatispest, vilket även ledde till en stor utvandring till USA, samt på grund av politiskt fortsatt förtryck. Påskupproret 1916 slogs brutalt ner men tiden var mogen för förändring. År 1920 delades ön formellt i två delar med ett fritt Irland och där Nordirland fick ett visst eget självstyre samtidigt som de fick representation i det brittiska parlamentet – detta då protestanterna var i majoritet och vann en betryggande seger i valet till parlamentet i Stormont 1921. Även en protestantdominerad poliskår inrättades. Nu följde femtio år av relativt lugn där dock den katolska minoriteten återigen diskriminerades via speciallagar som innebar att en skärpt fientlighet mellan grupperna växte sig starkare.

1969 var inbördeskriget nära efter en serie attentat från protestantiska extrema grupper. Den brittiska regeringen sände trupp i ett försök att återta kontrollen och skapa lugn. Men det upptrappade våldet från bägge sidor ledde så småningom till att England i mars 1972 – efter den Blodiga söndagen – upplöste parlamentet i Stormont och återtog direktstyre från Westminster.

Konflikten på Nordirland har nu pågått i ett kvarts sekel, sedan 1969 har drygt 3 000 människor dödats. En hel generation har vuxit upp med ett ständigt närvarande våld. Det är lätt att se allt som religiösa motsättningar mellan de 40 procenten katoliker och de 60 procenten protestanter men mer adekvat är nog ändå att se konflikten i ett politiskt ljus där två religiöst definierade grupper kämpar mot olika mål i sin kamp för Nordirlands konstitutionella framtid.

Efter ett par års förhandlingar undertecknade 1998 alla inblandade parter det s.k. Belfastavtalet och Nordirland återfick sitt självstyre. Men det är ett avtal på lösans grund – och våren 2002 tog den brittiska regeringen ånyo kontroll av Nordirland. Arvet efter decennier av våld, fruktan och misstro, segregation och en militarisering av samhället skapar problem som inte försvinner med några signaturer under ett avtal. Till bilden hör att

näringslivet i landet är starkt uppbundet till England och Skottland medan utbytet med republiken Irland är ringa.

Två av de främsta käpphästarna i konflikten påstås vara dels IRA:s stora vapenarsenal som premiärministern Tony Blair säger ”kastar en skugga över förhandlingsbordet”. Men där finns även den starka dominansen av protestanter (nio av tio) inom den nordirländska polisen som också återkommande anklagas för partiskhet och överdrivet våld mot den katolska minoriteten. IRA har på senare tid givit signaler om att avvärja sig och många bedömare menar att en upplösning av organisationen måste komma förr eller senare.

Den brittiske premiärministern Tony Blair och hans irländske kollega Bertie Ahern arbetar nu våren 2003 på att få fram ett avtalsförslag som bygger på Belfastavtalet och som skall läggas fram för parterna, protestanten David Trimbles Ulsters unionistparti (UUP), Sinn Fein (IRA:s politiska gren, betyder ”Vi själva” på gaeliska) vars ledare heter Gerry Adams, samt det katolska socialdemokratiska partiet (SDLP). Det starkt nationalistiska och ultrareligiösa Demokratiska unionistpartiet (DUP) under pastorn Ian Paisley väljer att stå vid sidan av förhandlingarna för att markera att de inte alls önskar någon förändring. Trots att misstron mellan parterna är kompakt så stöder glädjande nog 92 % av katolikerna och 60 % av protestanterna fredsavtalet. Blair ska även ha lovat att minska den brittiska militära närvaron från idag 13 000 man till 5 000 på tre år.

Det finns förstås minst två sätt att se på skuldfrågan efter den Blodiga söndagen – även om siffrorna: armén – demonstranterna: 0-14 i antalet döda, säger någonting. Fem sköts därtill i ryggen. Den utredning som tillsattes omedelbart efter händelsen under ledning av överdomaren lord Widgery kom fram till att inga oegentligheter begicks av briter ”att de mött fientlig eld från IRA som de besvarat” trots att inga vapen påträffades bland de döda. En utredning som nu underkänns i och med att en ny opartiskt sammansatt utredning under lord Saville har tillsatts, officiellt på grund av att nya fakta framkommit i målet.

